

ANALÝZA VÝSLEDKOV PRIESKUMU

SPOTREBITEĽSKÝ BAROMETER

Ing. Ján Seman, Národná banka Slovenska

Pri tvorbe predikcií budúceho ekonomického vývoja je možné využívať rôzne informačné zdroje. Jednu zo skupín informačných nástrojov tvoria tzv. soft indikátory, z ktorých najvšestrannejší je Indikátor ekonomického sentimentu. Je to zložený ukazovateľ, ktorý ma za cieľ zobrazovať aktuálny stav očakávaní všetkých účastníkov ekonomického prostredia. Pozostáva z agregovaných údajov z výsledkov konjunkturálnych prieskumov v priemysle, stavebníctve a maloobchode a z výsledkov prieskumu o názoroch spotrebiteľov na aktuálnu ekonomickú situáciu. Uvedené tzv. soft indikátory využíva pri analýzach aj NBS, pričom z pohľadu sledovania hlavného cieľa menovej politiky NBS, ktorým je cenová stabilita, veľká pozornosť je venovaná spotrebiteľskému barometru.

1. Charakteristika prieskumu Spotrebiteľský barometer

Ústav pre výskum verejnej mienky (ÚVVM) pri ŠÚ SR uskutočňuje prieskum Spotrebiteľský barometer, ktorý je súčasťou harmonizovaného prieskumu ekonomických a spotrebiteľských prieskumov uskutočňujúcich sa v členských štátoch rozšírenej Európskej únie. Prieskum sa uskutočňuje štandardne štyrikrát do roka, pre potreby NBS od roku 1999 aj na mesačnej báze. Prostredníctvom rovnakých otázok kladených v tom istom čase sa získavajú údaje o náladách spotrebiteľov, ktoré vo svojom súhrne slúžia na predpoveď ďalšieho ekonomického vývoja.

V spotrebiteľskom barometri oslovení občania na základe 15 štandardných, stále sa opakujúcich otázok hodnotia hospodársku situáciu v krajine, vývoj inflácie a nezamestnanosti, podmienky na sporenie a veľké nákupy. Časť otázok zisťuje, aká je finančná situácia domácností, resp. aké sú ich možnosti investovať do predmetov dlhodobej spotreby, osobného auta, stavebných úprav bývania a stavby, resp. kúpy domu, chalupy, chaty. Otázky sú rozdelené na hodnotenie vývoja za posledných 12 mesiacov a na očakávania v najbližších 12 mesiacoch.

Z prieskumu Spotrebiteľský barometer Štatistický úrad SR mesačne vypočítava Indikátor spotrebiteľskej dôvery, ktorý je odvodený zo štyroch otázok ohľadom očakávaní finančnej situácie domácností, vývoja ekonomiky, nezamestnanosti a úspor domácností v období najbližších 12 mesiacov. Je však potrebné zdôrazniť, že názory respondentov prezentované Indikátorom spotrebiteľskej dôvery majú vysokú volatilitu a senzitivnosť. Odpovede sú senzitivne tak na ekonomické opatrenia v procese reálnej a nominálnej konvergencie krajiny,

ako aj na politické udalosti (napr. parlamentné voľby, vzťahy medzi koalíciou a opozíciou, situácia v rámci koalície a pod.).

Tento príspevok sa zameriava predovšetkým na analýzu tých odpovedí respondentov, ktoré sú spojené s hodnotením súčasného a očakávaného vývoja cien v ekonomike a s posudzovaním aktuálnej, ako aj predpokladanej konečnej spotreby domácností.

2. Analýza inflačných očakávaní

Obsahom nasledujúcej analýzy je hodnotenie odpovedí respondentov na otázku zo Spotrebiteľského barometra ohľadom očakávaného cenového vývoja v nasledujúcich dvanástich mesiacoch (táto otázka nie je súčasťou Indikátora spotrebiteľskej dôvery).

Otázka kladená spotrebiteľom ohľadom ich názoru na budúci vývoj cien bola až donedávna kvalitatívneho charakteru¹. To znamená, že respondenti nedeklarovali priamo, akú mieru rastu cien očakávajú v budúcnosti, ale vyjadrovali svoj názor o trendoch cenového vývoja. Presné znenie uvedenej otázky vyzerá nasledovne: Aký vývoj spotrebiteľských cien očakávate v nasledujúcich 12 mesiacoch na Slovensku? (1) ceny sa budú zvyšovať rýchlejšie ako doteraz, (2) ceny sa budú zvyšovať rovnakým tempom ako doteraz, (3) ceny sa budú zvyšovať pomalšie ako doteraz, (4) ceny zostanú rovnaké ako doteraz, (5) ceny sa budú znižovať, (6) ne-

¹ Od mája 2003 sa od respondentov pri odhadovanom vývoji spotrebiteľských cien požaduje nielen kvalitatívne, ale aj kvantitatívne vyjadrenie. To znamená, že tí, ktorí v dotazníku uviedli, že spotrebiteľské ceny sa budú v nasledujúcich 12 mesiacoch zvyšovať rýchlejšie ako doteraz, rovnakým tempom ako doteraz, prípadne že sa budú zvyšovať pomalším tempom ako doteraz, v ďalšej časti upresňovali, o koľko percent sa zvýšia.

viem posúdiť. Pri vyhodnocovaní uvedených odpovedí vychádzame z predpokladu, že respondenti sú pri formulovaní inflačných očakávaní náchylní brať do úvahy súčasnú úroveň cien, to znamená, že aktuálny cenový vývoj v období prieskumu tvorí referenčnú hodnotu uvedených predikcií. Na základe uvedeného sa najprv v časti 2.1. bližšie pozrieme na respondentmi posudzovaný aktuálny cenový vývoj v čase prieskumu a následne v časti 2.2. na analýzu odpovedí ohľadom inflačných očakávaní.

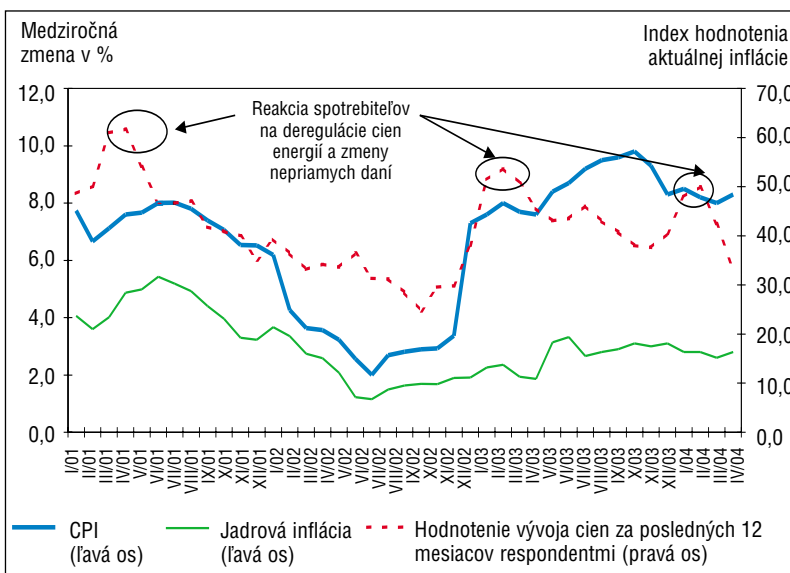
2.1. Porovnanie spotrebiteľského hodnotenia pohybu cien tovarov a služieb za posledných dvanásť mesiacov s aktuálnou mierou inflácie

Graf č. 1 zobrazuje vzájomný vzťah aktuálneho vývoja celkovej a jadrovej inflácie v SR a hodnotenia vývoja spotrebiteľských cien respondentmi². Výsledky hodnotenia inflácie zo strany spotrebiteľov sú prezentované v podobe indexu, ktorého výpočet sa zakladá na vážnom porovnaní kladných a záporných vyjadrení a je porovnateľný s metodikou Európskej komisie. Hodnoty indexu nadobúdajú kladnú hodnotu.

Uvedený graf dokumentuje, že pri hodnotení vývoja inflácie za posledných dvanásť mesiacov reagovali spotrebiteľia relatívne citlivo na každú zmenu cenových trendov. Výrazne viditeľné to bolo na začiatku rokov 2001 a 2003, kedy na rozsiahle deregulácie cien energií a zmeny nepriamych daní reagovali respondenti nadhodnocovaním svojho vnímania cenového vývoja. Trend spotrebiteľského hodnotenia vývoja cien je preto viac porovnateľný s celkovou, ako s jadrovou infláciou (jadrová inflácia v sebe nezahŕňa regulované ceny a príspevok nepriamych daní).

Pri porovnaní situácie na začiatku rokov 2001 a 2003 však existujú isté odlišnosti. V roku 2001 bolo hodnotenie respondentov v súlade s programom zvyšovania regulovaných cien, čo znamená, že očakávali rast cien. Skutočná miera inflácie sa však v prvých dvoch mesiacoch znížila, a až v ďalšom období (do polovice roka 2001) sa mierne zrýchlila. Pomalší počiatkový rast cien oproti spotrebiteľským očakávaniam súvisel s tým, že v rovnakom období predchádzajúceho roka (január až marec 2000) došlo k výraznejšej deregulácii cien, to znamená, že ak v roku 2001 sa rast regulovaných cien

Graf 1 Porovnanie CPI a jadrovej inflácie s hodnotením pohybu cien za posledných 12 mesiacov respondentmi

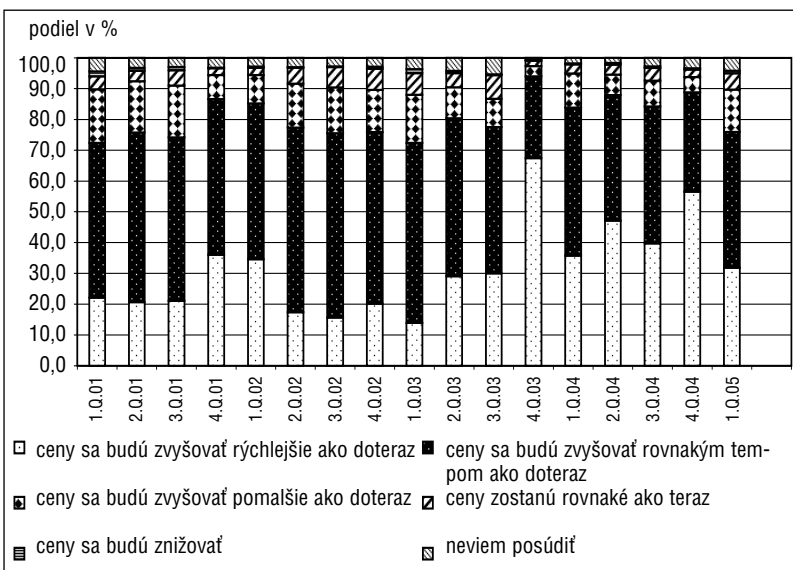
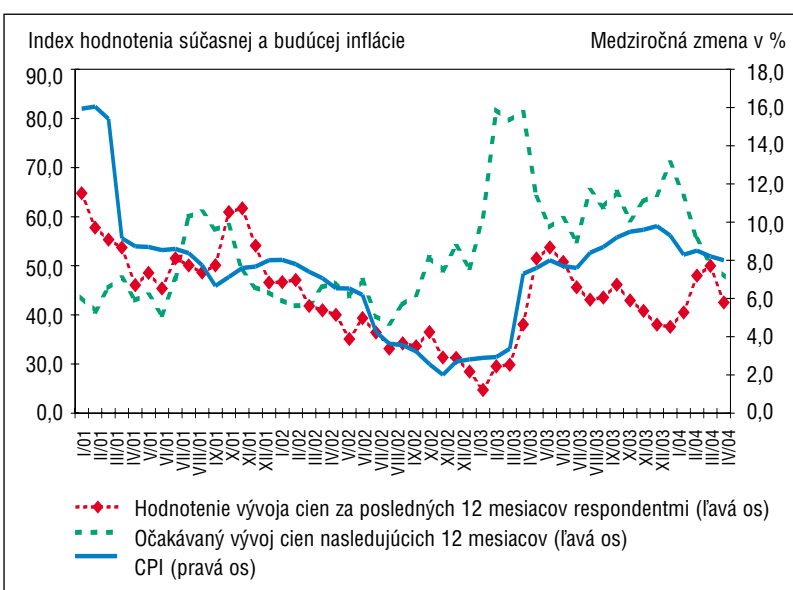
spomalil, tak aj celková cenová hladina rástla pomalšie. To vysvetľuje odlišný trend hodnotenia inflácie respondentmi a skutočnej inflácie na začiatku roka 2001. V prvých mesiacoch roku 2003 sa hodnotenie pohybu cien respondentmi vyvíjalo už rovnakým trendom ako skutočná miera inflácie (zrýchlenie tempa rastu), keďže zvyšovanie regulovaných cien v roku 2003 bolo výrazne vyššie ako v roku 2002 (resp. v roku 2002 došlo len k minimálnym úpravám regulovaných cien energií).

V takmer celom ďalšom období od júna 2001 do mája 2003 vykazovali názory spotrebiteľov porovnateľný trend vývoja s celkovou infláciou. Od polovice roka 2003 začalo dochádzať z viacerých dôvodov k nesúladu medzi hodnotením rastu cien zo strany respondentov a skutočnej inflácie. V júni začali predajcovia tabakových výrobkov zvyšovať svoje ceny z dôvodu očakávaného zvyšovania spotrebnej dane z tabaku v mesiaci august, čo spôsobilo nárast miery inflácie v danom mesiaci. Spotrebiteľia na túto skutočnosť reagovali až v čase, keď sa informácie o zdražovaní cigariet začali intenzívnejšie objavovať v médiách, to znamená o dva mesiace neskôr. K zrýchľovaniu miery inflácie, dôvodom ktorého bolo sezónne zvyšovanie cien potravín, však dochádzalo aj v nasledujúcich mesiacoch do novembra 2003. Skutočnosť, že hodnotenia respondentov sa v danom období vyvíjali opačným smerom, možno odôvodniť tým, že sezónny rast cien potravinárskych výrobkov vnímali spotrebiteľia menej citlivo v porovnaní so zvyšovaním regulovaných cien energií, ktorému bola v médiách venovaná väčšia pozornosť.

2.2. Analýza odpovedí ohľadom inflačných očakávaní

Ako už bolo spomínané, výsledky hodnotenia inflácie

² Presné znenie otázky v prieskume Spotrebiteľský barometer znie: Ako sa, podľa Vás, zmenili ceny tovarov a služieb na Slovensku v porovnaní so situáciou pred 12 mesiacmi?

Graf 2 Štruktúra odpovedí na otázku ohľadom inflačných očakávaní
 (na základe údajov v poslednom mesiaci štvrťroku)

Graf 3 Hodnotenie súčasnej a budúcej inflácie zo strany spotrebiteľov

(či už aktuálnej alebo očakávanej) zo strany spotrebiteľov sú prezentované v podobe indexu, ktorého výpočet sa zakladá na váženom porovnaní kladných a záporných vyjadrení. Ak napríklad vzrastie percentuálny podiel spotrebiteľov očakávajúcich rýchlejší ako doterajší rast cien, a v súlade s tým poklesne podiel res-

pondentov predpokladajúcich pomalší cenový rast, tak v období nasledujúceho roka sa očakáva zvyšovanie miery inflácie.

Ako je vidieť na grafe 2 zobrazujúcom štruktúru jednotlivých odpovedí respondentov na otázku ohľadom ich inflačných očakávaní³, zatiaľ najpozitívnejšie odhady cenového vývoja sa vzťahujú na obdobie roka 2002, kedy bola na Slovensku zaznamenaná doteraz najnižšia miera inflácie. V danom roku predstavoval podiel spotrebiteľov predpokladajúcich rovnaký ako doterajší rast cien v priemere okolo 58 %, podiel najpesimistickejších odpovedí (očakávajúcich rýchlejší ako doterajší rast cien) dosahoval 20 %.

Vývoj nastal v názoroch na infláciu v roku 2003, kedy sa výrazne zvýšil podiel najväčších pesimistov (38,5 %), pričom podiel respondentov očakávajúcich rovnaký rast cien ako doteraz klesol na necelých 45 %. Tieto očakávania boli formulované najmä v 3. a 4. štvrťroku 2002, kedy sa uskutočnili parlamentné voľby, a následne bola oznámená nová úprava regulovaných cien energií na rok 2003, ako aj pripravované zmeny spotrebných daní.

Rovnaký trend aktuálneho vývoja inflácie a predikcií spotrebiteľov z obdobia spred 10 mesiacov možno pozorovať aj v roku 2004, kedy naďalej dochádza k deregulačnému procesu v cenách energií (aj keď v nižšom rozsahu v porovnaní s predchádzajúcim rokom). Skutočnosť, že pomer najpesimistickejších odpovedí sa v roku

2004 nachádza približne na podobnej úrovni ako v roku 2003, súvisí aj s procesom vstupu SR do EÚ v máji 2004, keď väčšina spotrebiteľov očakávala zdražovanie najmä potravinárskych výrobkov.

Na rok 2005 sú k dispozícii zatiaľ iba očakávania na obdobie prvých mesiacov, tie však naznačujú pozitívny

³ Pri zostavovaní grafov v časti 2.2. boli odpovede z konkrétnych mesačných prieskumov posunuté o 10 mesiacov dopredu. Samotný posun dopredu vyplýva zo skutočnosti, že respondenti vyjadrovali svoje názory na vývoj spotrebiteľských cien na rok dopredu. Prvým dôvodom, prečo tieto názory boli posunuté o 10 mesiacov dopredu (a nie o 12 mesiacov, ako to vyplýva z prieskumu) je skutočnosť, že spotrebiteľský prieskum je vykonávaný v prvých dňoch v mesiaci, to znamená, že ak napr. prieskum prebehol v apríli 2004, tak respondenti vyjadrujú svoje očakávania na obdobie 1. apríla 2004 – 31. marca 2005, čiže na medzi-

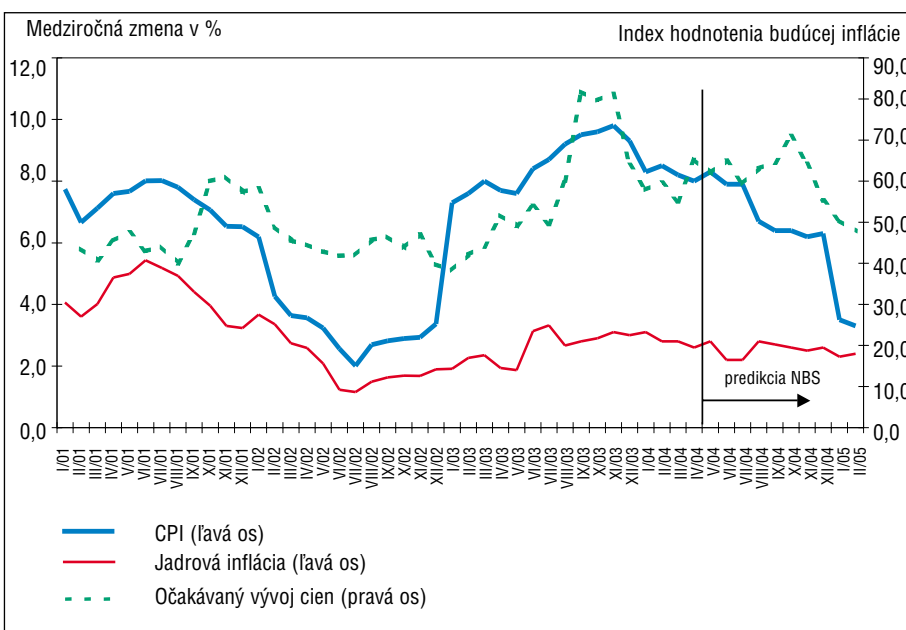
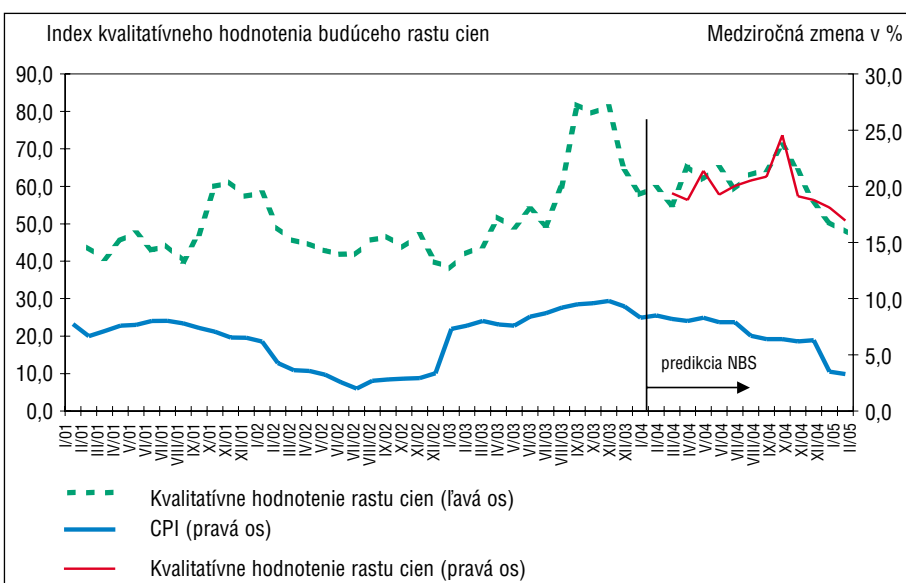
ročnú infláciu v marci 2005 (to by vysvetľovalo posun hodnoty o 11 mesiacov). Dôvodom na posun o ďalší mesiac je implicitný predpoklad, že pri formulovaní inflačných očakávaní sa respondenti orientujú podľa poslednej známej hodnoty inflácie (publikovanej ŠÚ SR), to znamená, že ak v apríli 2004 bol posledný známy údaj o inflácii za mesiac február (za mesiac marec bol publikovaný 13. 4. 2004), tak svoje očakávania budú formulovať s prihliadnutím na údaj za daný mesiac. Ak to zhrnieme, tak napríklad jednotlivé odpovede respondentov z mája 2000 ohľadom ich budúcich očakávaní sa v grafe zobrazia v stĺpci za 1. štvrťrok 2001 (t. j. v marci 2001).

obrat vo vývoji inflácie. Pomer respondentov očakávajúcich rovnaký ako doterajší rast cien zostáva zatiaľ na úrovni roku 2004, pozitívnou skutočnosťou je však výraznejší nárast podielu spotrebiteľov predpokladajúcich pomalší ako doterajší rast cien a zároveň pokles podielu najväčších pesimistov. Podľa uvedeného, respondenti tak očakávajú (príjmenšom v prvých mesiacoch roka) postupný pokles dynamiky cien v roku 2005, čo zodpovedá aj prognózam NBS. Zaujímavým, z pohľadu formovania inflačných očakávaní spotrebiteľov, je aj graf č. 3 zobrazujúci vzájomný vzťah medzi celkovými hodnoteniami doterajšej a budúcej inflácie.

Ako z uvedeného grafu vyplýva, boli očakávania respondentov na budúci vývoj spotrebiteľských cien na nižšej úrovni v porovnaní s hodnotením doterajšej inflácie v priebehu roku 2000 a takmer počas celého roku 2001. To znamená, že v rokoch 2001 a 2002 sa všeobecne očakával pokles inflácie v priebehu 12 mesiacov, čo bolo skutočným vývojom aj potvrdené. V priebehu roku 2002 (najmä v jeho druhej polovici) a taktiež v roku 2003 začali očakávania výraznejšie prevyšovať hodnotenia doterajšej inflácie, čo pravdepodobne súviselo s parlamentnými voľbami v roku 2002 (a pripravovanými hospodárskymi reformami na rok 2003) a očakávaným zvyšovaním cien potravín po vstupe Slovenska do EÚ.

Záverčné hodnotenie analýzy inflačných čakávaní spotrebiteľov zo zisťovania Spotrebiteľský barometer poskytujú grafy č. 4 a 5. Aj na uvedených grafoch možno vidieť, že spotrebiteľia dokážu relatívne spoľahlivo odhadovať budúci vývoj inflácie. Dokazuje to nielen doterajší spoločný trend vývoja cien a inflačných očakávaní, ale taktiež porovnanie predpovedí

Graf 4 Porovnanie CPI a jadrovej inflácie s názormi respondentov na vývoj cien spred 12 mesiacov

Graf 5 Porovnanie CPI s názormi respondentov na vývoj cien spred 12 mesiacov

respondentov a expertného odhadu inflácie z menovaných programov NBS na obdobie najbližších 10 mesiacov. Zároveň je potrebné poukázať na skutočnosť, že v obdobiach prijímania zásadných hospodárskych opatrení sa hodnotenia spotrebiteľov na krátky čas odchyľujú od aktuálneho vývoja, čím dochádza k nerovnakému trendu vývoja aktuálnej inflácie a očakávaní spotrebiteľov. Výsledky analýzy potvrdzujú relatívnu spoľahlivosť údajov zo Spotrebiteľského barometra o inflačných očakávaní spotrebiteľov (najmä v obdobiach stabilného ekonomického vývoja).

Pokračovanie v čísle 11/2004